

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

КӨДЭЭ ЭКОНОМИКАНЫҢ АЖЫКТЫГ ЧОРУУ

Чурттуң тараамайлары хүн-бүрү хайнышынын ажил-дап турар. Часкы хову ажилдарына идепкейлиг белеткел колхозтарда болгаш совхозтарда чоруп, мал ажылының продукциязын бүдүрерин өстүрер, мал кыштагыдагышынын чедишинин доозар дээш бүгү күженишкенин салып турар. 1973 чылда бедик дүңүт дээш Бүгү-эвилел социалист-тик чарыкын калбартып дугайында СЭКП ТИ-ның, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТИ-ның кийгирынын хары кылдыр көдээниң ажил-ишчилери чүгөл продукция бүдүрүп үндүрерин дыка көвүдөдирин эвес, харын ону бүдүреринге чарыгалдарны база дыка эвээмдирин төлөвилеп турар. Экономиканың ажыктыг чоруун улам ыңай өстүрер дээш демисел—беш чылдың үшкү, шийтпир-лиг чылында көдээге организаачы болгаш масса-политиктиг бүгү ажилдың кол сорулгазы-дыр.

Бо ферманың саанчылары 1974 миллион тонна тарааны ажаап ал, нитилел секторунга продукцияны нити бүдүрүшкүнүн 14,3 хуу бедирер алаар. Немең өздүлө боттук болуп, Ыналзаа-да ол продукцияны чүнүк күсүл-биле база канчаар чедип алыры социалисттик нитилелге сагыш амыр көрү чүвө эвес-ле болгай. СССР-ниң 50 чылының дугайында илелтигени эш Л. И. Брежнев мынча деп чутгаалаан: «Чутга болза, экономиктиг өздүлө улам улуг чөгези-биле күш-ажылдың бүдүрүшкүнүн бедиреринин база эртем-тех-никтиг депшилгени дүргөдиринин аргазы-биле, ажилдап турар бүдүрүлгө күчүлериң эң-не долу ажылдарының аргазы-биле, ажил-агыга салдыгын рубль бүрүзүнүн, ажил-лаан металлдың, одаар чүүлдүн, цементинин, чимишчилдиг-ниң тонна бүрүзүнүн эгидишкенин бедиреринин аргазы-биле болдунган турар ужурулг дээрзиниң дугайында болуп турар».

Көдээ ажил-агының ажыктыг чоруун көдүреринин кол үндөдиринин бирээзи—бүдүрүшкүнүн бүгү хемчег-биле күштелдирер-дир. Ону комплекстик механизастарының, хи-микидеринин болгаш черин калбаа-биле молдорастарының калбаа программаның XXIV съезд айткан. Ол сорулгаларга чүгөл бо чылын безин 25,4 миллиард рубльди күрүнө биле колхозтар чарыгалар.

Сөөлгү чылдарда көдээ ажил-агыга күш-ажылдың бүдү-рүшкүнү чайгылыш чок өзүп келген. Ол чорук ылаң-гыял Белоруссияның, Прибалтика республикаларының, Нов-город, Омск болгаш өске-даа чамдык областтарын колхозта-рынга база совхозтарынга хамзаарып. Чижээлээр, Мокче-тав областың ажил-агыларына үш чыл дүргүзүндө күш-ажылдың бүдүрүшкүнү 31 хуу бедээн. Кемерово болгаш Томск областтарын, Алтай крайның малчыныры центир сүт бүрүзүңгө чарыгалдарны өскүзү-биле кызыралар чедип алган. Соңгу Казахстаның райондарында тарааларың бот-үнези чигизген. Куш ажилының улуг депшилге чедип алды-ган. Ыналзаа чурттуң чамдык райондарында экономик-аның ажыктыг чоруу ам-даа өсүмү белип, продукция бүдүр-гөдир чарыгалдар улуг болушкан. Чижээлээр, Армения-да, Грузияда, Курск, Саратов болгаш өске-даа чамдык облас-тарда сүт фермаларында байдал шак ыңдыг болуп турар.

Колхозтар болгаш совхозтар ажил-агының билдиги, санап тургаш башкаларының аргаларыг болуп турарын дуржулга көргүзүп турар. Ол аргалар бүдүрүлгениң чөскө-хөрсөлдөдирин, хамыктыг мурунда черин улам чөк ажил-лаарында болуп турар. 1973 чылда бедик дүңүт дээш деми-селди калбартышкан, агротехниканың бедик деңгелин хан-дыр болгаш гектар бүрүзүндө эң хой продукцияны алыр төлөздө, тарылга шөлдеринин структурасын планнаары көн-чүк чутула. Ажил-агыларын алдын фондуу—сугарылга-лыг болгаш кадырып көвүргөн черлер онза кичээлгеин не-гээр. Специализир болза ол шөлдерин часын тарылгага хой белетир, агротехниктиг хемчеглерин бүгү комплекзиниң өй-шаанда чорудар дугайында сагыш салыр хүлээлгели.

Машина паргыгын, хамыктыг мурунда тракторларны бедик бүдүрүшкүнү ажилдары улуг ужуру-дузалыг. Колхоз-тарда болгаш совхозтарда оларның саны чылдың өзүп, ма-шиналарын күчүзү улгадып орап, Ыналзаа-даа техниканы чамдык черлерде эки ажылдап турар. Септелгениң куду шынарлыгдан, артык несктер чедишпезинден тракторлар-ның анаа туруп бээр чоруу чамдык райондарда ам-даа улуг, дыка хой ажил-агыларда механизаторлар чедишпес. Ол бү-гү чүүлдер экономикка баш салдыр чедирип турар. Ма-шиналар хой үе-шак ажилдаан, а оларның бүдүрүшкүнү өскөн турар кылдыр ажил-хөргөти ыңчалыр организаастаа чөгүр. Ам частың бүдүзүңгө эң чүгүлө чүвө чүл дээрге техниканы берген болгаш эки сөптө алыры, эргеон чүгүлө артык несктерин белетирер, кадрларны өвөдери, күш-ажылдың мурунакчы аргалары-биле оларны чөспөдөдир болуп.

Көдээ ажил-агы бүдүрүлгенин специализацияга болгаш кооперастаашынга үндөдөдир өскөн ажилынын өс-түреринин калбаа аргаларын ажилдып турар. Ол оруктап Молдав ССР-ниң, Пенза, Тамбов, Гродно болгаш өске-даа об-ластарың хой-хей бүдүрүшкүнү бар чоруу.

Чижээлээр, Латвияның «Земгал» совхозуну социалист-тик хүлээлгелеринде кол мурунлайында-ла бүдүрүлгени мөө-нөп болгаш дараалаштыр механизастап тургаш, фермаларың продуктулуун бедирерин, сүтүң бот-үнезин дөрт хуу чиге-дирин төлөвилеп. Колхоз болгаш совхоз экономиканың тургузуун улам ыңай сайзырагхайдырларын, айтырлары партия болгаш совет органнарның кичээлгеинге үргүлчү ту-рар ужурулг.

Күш-ажылды организаастарын, бүдүрүлгениң технология-зын болгаш ону эргелеп-башкарыын экинжидер дээш база хой чүүлдерин кылдыр алаар. Чарыгалдарын кызыраларын, ажилдап кылышынын өстүреринин эң улуг курлавыры ында дээрин амырал көргүскөн. Күш-ажылды эртемге үн-дөвилеп организаастарының, эргелеп-башкарының чөк сөк-темазын, харылааны диспетчеризиринин хемчеглерин не-лөтөренин, чижээлээр, Москва чанының «Борей» колхозунга он-он ажилданчыларын хостап алыр, техниканы анаа ту-рушуну кызырал, дыка хой акша-хөргөткни камнап алыр арганы берген. Ол чакыс барымдаа эвес-тир. Бедик түңгө-дирин чедип ал турар коллективтер республика, ирай, область санында бар болгай. Партия организаастарының, ажил-агылар ууртукчуларының сорулгазы чүл дээрге эртемниң чедишкенин берген болгаш үнелиг дуржулганы идепкейлиг не-лөтөдир болуп.

Ам колхозтарда болгаш совхозтарда эртен чылдың түңгө-дирин үндүрүп, чаа планнарын ылавилап ал турар. Күш-ажылдың бүдүрүшкүнүн өстүрерин дүргөдиринин, фона эгидишкенин күштелдиреринин, продукцияның бот-үнезин чигидиреринин комплекстик хемчеглерин ол планкарга көрү херек. Экономиканың ажыктыг чоруун өстүрерин, тараа, эвт, сүт болгаш өске-даа продуктулар бүдүрерин көвүдөдир — бистиги көдээ ажил-агынысты хөгжүдүреринин чигине шу-гуму, социалисттик чарыштың чоруп турарын үнелеп көөрү-нүн шийтпирдиг хемчээлчилеринин бирээзи-дыр.

Зөвүш чарыгалдарлыг, эки шынарлыг, хой продукцияны чуртка бээр деп партияның кыйгыры коммунист бүрүзүнүн, көдээниң ажил-иши бүрүзүнүн ажил-чоруулгазынга уау-рулг болган турдузун.

(ПРАВДАНЫҢ МУРУНКУ ЧҮҮЛҮ).

СОЦИАЛИСТИК ЧАРЫШ-ШИМЧЕДИКЧИ КУШ

ДӨРГҮННҮҢ СААНЧЫЛАРЫНДА

Чөөл-Хемчик районун СЭКП-ниң XXII съездин а-тыг совхозунуң комсомолчу аныктыгы Дөргүн сүт-ба-раан ферманың коллектив чылдың кайы-даа үзүңгө сүт саалдарынын талазы-биле ра-йон фермаларының аразы-да социалисттик чарыкка кам ууда тилекчи болуп келген.

Бо ферманың саанчылары болгаш ажилчылары эртен чылын мал чөмөдүн алаар-ба-де белеткел алырыңче улуг кичээлгеин салган. Кышкы үеде иектерин чыгып, чырык калааларга тургузу азырал, ситенин, силесту болгаш өс-кө-даа чөмөдүн, чылдыг сүтү малга үзүктөл чокка бөдөрнө

механизацияны ажилдап, ажил-ишти эки организаастаан. Бедик тынарыг чөмөгөдө-ниң болгаш ажаалдарын ачы-лында ында туржулгалыг, му-ракчы саанчылар Монгун Ла-зын-кыс. Ондар Дүктүг, Ма-рия Сангы-Бадраа болгаш анык-даа саанчылар ай са-нында элбек сүтү саап ап туралар.

Тоску беш чылдың шийт-пиртиг үшкү чылда Дөргүн ферманың коллектив мал-дын продуктулуун бедире-ринин болгаш он баш санын өстүреринин талазы-биле бедиктег хүлээлгелерин алгаш, чангыс демниг ажилдап ки-решкен.

Бо мурунакчы сүт-бараан ферманың республиканың комсомолчу-аныяктары Мон-гун Алазын-кыс, Улуг-Хем ра-йонда «Найрал» совхозта Кара-Тал сүт-бараан ферма-нын эргелекчизи Самыг-оол Сат, Бий-Хемден Зоя Седипей болгаш семинарың өске-даа киржикчилери чүвө чутгаала-нар.

Бо чурунта: комсомолчу-аныяктарың Дөргүн сүт-ба-раан ферманың саанчыла-ры саар инектерин калбаалар-дан агаарладышыныңче үндү-рүп турганынын үеи.

О. ОХЕМЧИНИҢ ФОТОЗУ.

Эрестиг хой жу Соруктуг аныяктар

Ховалыг Экер-оол мал бол-гаш чер ажилдагыларының Бүгү-эвилел социалисттик чарыкка киришпешкан, амы үеде улам күженишкениг ажилдап турар. Ол совхоза ам дөрт амыг чыл хойжулап, болуун күжү-биле бир чаа кимтагы кылып ап, ол үенин дүргүзүндө үргүлчү иртер ка-ларып келген болгаш бедик көргүзүлгө дөттамал чедип ап турар.

Эртен күзүн хойжу 511 хураганын хүлээп алган, ко-данында 15 тонна ситенин, 2 тонна сууны белеткеш. Он каларган анык хойларын күп-дегел ам калчатаан.

даа, хур чаагай. Эш Экер-оол тоску беш чылдың шийтпир-лиг үшкү чылда бир баш анык хойга онааштыр 2,4 кг дүктү алырын, 10 тонна си-тенин келип, белеткешин хү-дөөтөн. Ховалыгын ада, не-ли база-ла «Болышев» со-вхозун хоочун хойжулары, ыңаага ол баш оларын үдөгөр-чигээ-биле эрес-кежээ хойжу боту берген.

Нитииниң малы дээш ха-рысалганы бедик-биле ме-диреп билер, пудургу малчы-ны чоктаа чаа совхозтун ко-ммунист СЭКП кешпичүнүн кампадынга хүлээп алган.

К. ОЧУР-ООЛ.

«УТКА 25 чылы» совхозун Арыскан салбарының аныяк-тары эрес-сорултуг ажилдап, бедик көргүзүлгө чедип ап ту-рар. Салбар эртен чылын планын сорулганы күсөдиринге олар төлөтүп солышканын кылар.

Анык саанчы комсомолчу Сат Арагачи юбилейг чылда бир инекке-онааштыр 1950 кг сүтү саган. Район Соведини депутаты, комсомолчу Монгун Шойлак ажаап турганы бызаа бүрүзүндө холушта ортумал-биле 670 грамм немезде де-дэни алган. Анык хойжулар Кыргыс Көк, Байыр-оол Бичел-дей турар 100 хойга онааштыр 90 хураганы алган, сакма-ның бүрүнн Шангар-оол 100 хураганы доруктуруп өс-түрел.

Он алында чаагай дүңүтү өстүрүп, ажаап алырынга ме-ханнизатор аныяктарын кырган Утук база эвээш эвес. Ылаң-гыя болза талазы-биле үлүг чедишкенири дээш комбайн Мун-чир-оол Сырбыкан Күш-ажылдыг Кызыл Тук орден-биле наадатпап.

Тоску беш чылдың шийтпир-лиг үшкү чылда салбарын коллектив бедиктег хүлээлгени алган. Ону күсөдиринге бот-теринин алышынын кыргы дээш ында аныяктар соци-алисттик чарышты калбартып, күженишкениг ажилдап кирип-кен.

К. БАЛЫНДЫ.

Малчынарга шеф дузаламчызы

КУР-ЧЕР. (Телефон-биле). Таңды районун «Тилекте» совхозунуң коммунистери ээл-четип хураалына ажил-агы-да мал кыштагыдагышынын байдалын чутгаалып көрөп, бүгү күштү малды кыштап хур азыралының мөөнөдүн-ге улаштыр шийтпирини хү-лээп алган.

Партия хураалынын шийт-пирин амыралга боттады-лары-биле эртен тыштарын хүнде совхозтун дирекциязы,

партия, профивел болгаш комсомол комитеттери шеф организаастаан. Анаа Кур-Чер, Шамбалыг суурларын 800 амыг чурттакчы кырышкан. Олар мал фермаларыңче, ка-дарчыларче ситен, савап, бү-рү сөөртүп, калбаалары ап-тан, чутайлап, кыдыл-булуң-налары дерип, улуг хемчээлг ажилдары кылган.

МТМ-ниң болук механизаторлары 100 тонна савапчы, 40 амыг тонна ситенин фер-

мага сөөртүп берген. Гараж эргелекчизи Оон Дугарын ууртулгалы-биле 25 автома-шина Балгазынын ыш ажил-агы черинде 200 тон-на хире поган бүрүң хөм төрүп эгелээн, кадарчыларда чедирин берген. Өөредиле комбинатының 40 амыг ку-рантызы Шамбалыгын мал-чынырынга дузалапкан, со-дун программалыг концертти көргүскөн. Кур-Чер ортумак школазының өөреникчилери

хаван ферманың калбааларын аптап, печкаларын чү-гүлгөн.

Шефке трактористер Хо-валыг Базыр, Куулар Эрес-оол, Васильев Янчат, чолаачылар Кумай Седен-оол, Ооржак Калдар-оол, Куулар Дай бо-гаш өске-даа хой-хей кижилер кымыак ажилдап.

С. СЕДЕН-ООЛ, совхозта партком секретари.

Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының физика инсти-тудунуң өртемденери чаа хевирин лазерлиг херекселни кы-лып тургусканнар. Чырыктың күштүг херелдендирининин ажилдап бүдүрүлгө мурундагы мыскаш улут өтөк-үнелиг гүбүннөр эвес, а анаа-ла органиктиг будук амык бооп турар. Ол онза-даа эвес, а шөпкөң, дүк, торгу будуур будумелдер-дир.

Белорус физиктерин кылган лазер частоталарын дыка хей чалгыларынга таарыштыр ажилдагышкан болуп. Чүүл-бүрү өнүгү будук мыскаш энелдиргү күдүп каан бичин сала-ажыгаларыг бараанын долгаарга-ла, лазерин херелдери-нин хемчээл өскөдир турар.

Химиктиг реактивдары башкарылган биологтук ткаи-варын тус-түс хевирлеринге салар хевирлеринге болгаш хей хемчээлг информативны лампаларында калыг материал-дары көдөдир чедир дыка хей чүүл ажилдары ол лазер-биле хүлээлгө болуп.

Эртемденер Борис Степановка, Анатолий Бубиновка, Ва-сильев Мостовниковка болгаш ол институттун өске-даа ажил-дакчылары чаа хевирин лазерлерин тургусканы дээш 1972 чылда СССР-ниң күрүнө шапканын тыныскап.

ЧУРУНТА: органиктиг лазерниң тургузукчулары Белорус ССР-ниң Эртемнер академиязының физика институтунда турлар. Ортунда—академик Борис СТЕПАНОВ, Н. БОНДАРНИННИҢ ФОТОЗУ. (ПМА).

Луноход дагларже бар чоруур

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Ав-томаттыг аппарат «Луноход-2» он үш метр хемчээлг кра-терин чогуңда деңсөөдирин бүгү талазы-биле шийчээл-ниң соода дөңсөөгө ол болгаш он бир хүнеринде да-ла-штыр Тавр дээр шөлчө угуту муруну-чоон талаке шийчээл-ниң үргүлчүлүг.

Шийчээлнин үеинде хөрүзүнүн физика-механиктиг шы-нарларын болгаш Ай дөңсөөнүн чамдык черлеринин хо-лумак мөгиттиг шөлдеринин октагалының күжү хемчээл ший-чээл, долгадыр деңсөөдөдиринин нити хөдирин чуртка тырттырган, а ол шыканы ыңызы-бүрү байдалдыг черлерге лу-ноходтун шийчег чоруур арганы хылаан.

Автоматтыг лабораторияны эртен деңсөөдөдирин дургаар бичип-бичип краатерлер болгаш даңтар хой болгаш ылаң-гыя чамдык черлерге чорууру берсөөдө таарымын тургу-лаан. Мөгит үеде алуходтун башкарыкчылары бедик мер-кезилде чоруун көргүзүп, пария черлерин эртин шылдан. «Февраль 10 болгаш 11 хүнеринде харылааның ийи сава-мын үеинде боту чоруур аппарат ийи километр ажык деңсөөдөдир эртен.

Автоматтыг лабораторияның системалары шунтуз чөгү-чальг ажилдап турар. Лемонь краатер деңсөөдөдир эртен шийчээлг үргүлчүлүгү.

Өнүктөдирниң чарыгы

Якут өнүктөдирниң—Совет Эвилелиниң Мадары Ф. К. Попов аттар совхозтун до-ло-гопаның Белорус ССР-ниң Гомель облазының «Ленин-ское знамя» колхозунуң ажил-ишчилери чылдың-биле үздүн. Эртен чылда чарыш-тың түңгөдирин үндүрүп болгаш чаа кероон чарар дөңсөп якут аалчылар алаа чораны ол.

Ажил-агыларын аразы-га ол дайырал Ала-чурттуң Улуг дайышын чыдарып-да-ла тыттып келген. 1943 чылдың күзүндө Девирин нескти, гитлерин элеккек-терден эртен кайгыштың бело-рус суурлары хосты тур-ганың үзүңгө якут үлүстү.

Якут өнүктөдирниң—Совет Эвилелиниң Мадары Ф. К. Попов ук колхоз-тун деңсөөдөдирин дөңсөө-лүг өздүк-биле өлгөн. Бо чер-ини школазының өөреникчи-лери Мадарының булуңун тургускаш, он чангыс чер чурттугалы-биле бичке-лээн—егелээн. Он соода укуржыкчылар болу-лаан. СССР-ниң 50 чылын тө-лөтүп утукту, дээш чарыш ажил-агыларын аразы-га эртен чылдан эгелээн. Түң-недир өөрүңүт. Якут анык-агы эвт бүдүрүлгө-биле республикада бирги төрүн эгелээн, а белорус ко-лохтун малчыны сүт тала-зы-биле боттарымың району-га бирги черин эгелээн. (СЭТА).

МАЛ АЖЫЛЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

НИИТИ БАЙДАЛ КАНДЫГЫЛ?

Чорун бедик болганы эки. Мал чөмөдүн курлавыры районда элээн бар. Ажил-агы уу-румуларың, тускай эртем-ниглерин саап турарын ба-рымдалап алырга, камыг чарыгаларга, мал чөмө чөт-чөр. Он алында, холуксаалыг чөм-өдүн үзүктөл чок сөөртүп ту-рар. Ыналзаа-даа курлавыры база калган, немезде чөм-өдүн тыткылары артк эвес. Чү-гө дээрге, кышкык берге уеи ам-даа эртпези, бо черинд бай-далынга час база-ла айым-дыг.

Колхозтун зоотехник М. Ба-далыг биле мал элээн Ф. Ар-тыканы эерттп алган турду. Бригадир хойжуларда бай-дал тыншылар. Онза берге-дүшкүн мүн-не чок. Дайдыг тырттып турар. Сүт барык-ла колдан бүрүзүңгө чедип турар. Тускай эртемниглер малды хан-гааран турар, сизиг-найча-даа үзүктөл чок.

Дараазында ужурашканы-мыс өске бир бригадир Чамы-рын Ыналдай мынча диди: —Төрүң чүс хойдан 90 ху-раган камгалал алыр деп хү-лээткен ажилдап хур бис. Ам-гы үеде 300 амыг хой төрө-нү, хураганын менди Мал че-м-даа чүтээр. 2—3 колдана немезде чөк херек чүвө, дол-уксаалыг чөмө дүжүрүп эгелеп

тур бис. Сула чөртүп турган үлүс бис, тергенин таарып чүвө-дир. Ам оонус төнүп ту-рар, сүт сөөртүлгөзү база эки.

Элээн хой хойжу колданы-гы чөмөдүн. Кижиг бүрүзүңгө со-руу күштүг, омактыг-дыр деп чарык чок сөптөс болуп. Тоску беш чылдың шийтпир-лиг үшкү чылда күш-ажылды чедишкени-нелдиг болуп дээш, бедиктег хүлээлгелерин алган ажилдап турар. Он ажил чылдарда хой кадарып келген, колхозтун хоо-чунурунун бирээзи Чинжит Чымыккан бир дугаар төрүп ту-рар үш чүс бежен чыган хой-лут. Ам безин 202 хураганын менди доруктуруп турар бол-ду. Мурунда чылдарда 90-дан 100 чедир хураганы чүс хой-дан камгалал ап чоран хойжу

«Мөрениң» хойжуларында

Колхозтун хой хойжу брига-дазы Олар «Мөрениң» —Тес оз чарымында ажил-агыларынга чедип ай келгөрүлган Уне-гет, Бошмак удухоуларында. Ында илелдир трактористей далайың чалдык-ерлер-де хой. Райкум амыг С. Садн оруу тайышкыры бедик тын-шы

тырып, оларын ажил-хөргөм сонуургалып чорду. Баштай-ла кыргы азылыска Бокалының хойжуларының бригадирин таарык берди. Л. Дамдын мал сүт сөөрт-түр машина мурун алган (му-рунча чолаачы турган кижиг), хойжуларга сүт чедирбешкан, оларын эртин чораш болду.

Чамдык хойжуларда байдал деңсөөдөдир. Мал чөмөгөр, сугарар дери-хөрсөлдөр эвээш. Ситен, сула үстү бээр таарыгалар база бар. Сүт күдүп алыр савалар бичип бол-ганын сүт курлавыры тур-гусканын. Мөөн үржүлгөдөн мал арып бөксөйүп турар. Ы-чалгаш болгаш хемчеглерин алыр негетинин турар.

А. ДЕМБРЕЛЬ, «Шынык» корр.

«Эн эки корум-чурумнуг суур дээш» чарышче! ИДЕГЕП БОЛУР БЕ?

Бү чылдын февраль 4-те үнгөн № 30 «Шын» суур дээш «Эн эки корум-чурумнуг суур дээш» темижигерин агаалган кийгирини номчуп көргөш, ону хуула чүүлүгүнүп деткир кижиле болум. Ычангап алаа хамаарыштыр бистин Ээрбек суурда байдалы бижири болум.

Ээрбек суур — республикада экономика болгаш култура талазы-биле бедик жогжуудени чедип алган муракчы колхозтарын бирөөн болур «Кызыл тараачын» колхозтун бир салбырынны төү. Ында сес чыл шолдо, эмнеге пунктулар, клуб, асли-сад, магазинер болгаш өскө-даа хой-нигинини организациалары бар. Ычангап девишээр талазы-биле улуг суур болуп турар.

Ол хиреле мында суур чаагайжылдыг болгаш корум-чурум талазы-биле ажил кошкак тургустунган. Ээрбек — наймысала Кызылдан ырак эвесте турар суурларын бирөөн, Улуг-Хемини мырынай ариинде. Суурда инжи-бүрү бажынарны узун, дегем кудумчулар улам кебир кирип турар. Бо хире өзүп-сайдырлар орап суурну чаагайжылдыг талазы-биле көзө Совет, мында партия, комсомол, профсоюз болгаш өскө-даа хой-нигини организациалары боттук ажилдарны чорутпайн келген.

Амгы байдал кандыгы? Кудумчуларда болгаш албан организациа, бүүрүлге черлерини чанында чаныс-даа мыш олуртумаан. Кызылдан херимчер урелип-буступ калган. Чуртталга бажынарнын хой кезин кырыш, арыгандыр чер чок.

Суурнуң төп кудумчулар сугдан ужулган озан-чулук дола берген. Онда машина хамаан чок атыгы кижиле бедик артерин берге. Бажынар аразында төккөн көп-күзүмүнүп ашпап арыгалаан. Салбырын конторолын болгаш ажил-агый екалынын чанында хоушөлге хереглээр ужулуг минералдыг кеминчилде хат аайы-биле бурунайдыр халып чыгар. Кудумчу бүүрүлге демир-лес, шил даш чер чуну чок дээр боор. Суур чаагайжылдыг бисте мындыг байдалдыг-дыр.

Хой-нигинини корум-чурумнуг экижирер талазы-биле ажил бисте база-ла кижиле бүүрүлгенин сагыш-сетилин дүүрүтүп турар. Арага-дарыже хандыр, турму ажил кылбас, оорданыр болгаш хой-нигинини корум-чурумнуг урар ийи-чангыс кижилер суурда чок деп болбас. Ылангыя ашпа-шлын алган хүнерде магазинер чанында, кудумчуларга болгаш өскө-даа хой-нигинини черлеринге алектенди кылаштырган, ычтимизин үндүргөн чорутуу кижилери хаа эвес көрүп болур.

Суур чаагайжылдыгы болгаш корум-чурумнуг Ээрбек суурда мындыг байдалыг турар. Ында көзө Советтин даргазы эш Бреханов болгаш партия, комсомол, профсоюз организациалары бөгүнге чедир оюн экижирип алып талазы-биле көсүк ажилдарны чорутпайн келген.

«Эн эки корум-чурумнуг суур дээш» темижигерин агаалган чарыштын суурнуң бүгү чуртталгаларын хураалында чугаалажып көргөш, үстүнде кийгирини хамаарыштыр кандыг-бир ажитыг ажилды бистин суурнуң хой-нигини организациаларын улурутуучулар чорудар боор дээринге идегедик.

К. КУУЛАР,
Ээрбек салбырда № 1 хойжу бригаданың хойжузу.

ШЕМИЖИЛЕРНИ ДЕТКИИР

Чөөн-Хемчик районун Баян-Тала көзө Совети шемижилерин «Эн эки корум-чурумнуг суур дээш» деп агаалган чарыштын дүүшүр ажилдар боор дээринге идегеп турар бис. Чуртталгы суурнуң нити културалыг бедик, чаагайжылдыгын, корум-чурумнуг экижирер талазы-биле ажилдар бисте чогуур негелдегеп чедип турар. Чуртталга орап суурну ары-шөөр тургузар, чаагайжылдыг, алаа хой-нигинини корум-чурумнуг быжылдар, өг-бүлө бүүрүлгүн културалыг чуртталгазын, чонну, ылангыя аныктарын төлөтпөй аажым-чанга кижилер, оларын күш-ажылда хаара тузар талазы-биле Баян-Талааның көзө Совети, мында партия, комсомол, профсоюз болгаш өскө-даа хой-нигини организациалары шемижилерин агаалган чарышты кижиле, ону бүгү тала-биле деткирип чугула. Бистин суурда чаагайжылдыг болгаш корум-чурумнуг талазы-биле ажилдар ам-даа чогуур негелдегеп чедир тургустунаан.

Маңа хой-нигинини корум-чурумнуга хамаарыштыр чамдык чүүлдерин бижири болдум. Ылангыя бистин «Октябрь 30 чылы» колхозта техниканын агаалга камналгазын талазы-биле ажил чедип тургустунган. Колхозтун кол инженерин М. Доржу, механик С. Селин бо талазы-биле механикаторлар ортузунда кижилерге ажилын чорутпайн турар. Чижек кылдыр маңа колхозтун механикаторлары М. Чыла-ба-оол, М. Доржунун чоқта чаа үлүктөк херөөн көрүп болур. Олар фермаже хөмүр-деш чедирп чоруткан, орук ара арагаллаш, мунуп чордан тракторун черге үрөп кааннар. Ол ышкыш Д. Кызыл-оол, М. Бак-оол олар эвирек чоруп тургаш, тракторларын чыгыга үстүрүп үрөп алганнар.

Нитинини корум-чурумнуг үрөп турар чамдык кижилерини санынга элээди оолдар А. Куулар, О. Куулар оларын адап болур. Корум-чурумнуг үрөшкенини суурга удаа-дараа болуп турар. Көзө Совет (даргазы эш Машлак-оол), улусчу дружина (командир эш Бурбут-оол) арагаашкында болгаш хой-нигинини корум-чурумнуг үрөш чоруктарга удуз дөштөп ажилдарны бөгүнге чедир чорутпайн турары канчап-даа мын эвес.

Шемижилериниң ол агаалганын чер-черде суурларга таштыгылар, оларны деткирип чугула деп болаар мен. Бо талазы-биле чугула ажилды бистин көзө Совети бис ап чорудар болгаш суурда хой-нигини организациаларын ажилын экижирип, кижилерге болгаш масса-политиктиг ажилды улам күшүлдирин тургаш, арагалар, хулганнаар, мангысталак амыралар сүрүкээр, оорлар ийи-чангыс кижилер-биле шынгыс демиселди чорудар дээринге бүүрөөр мен.

С. ООРЖАН.

МЭЭН БОДАЛЫМ

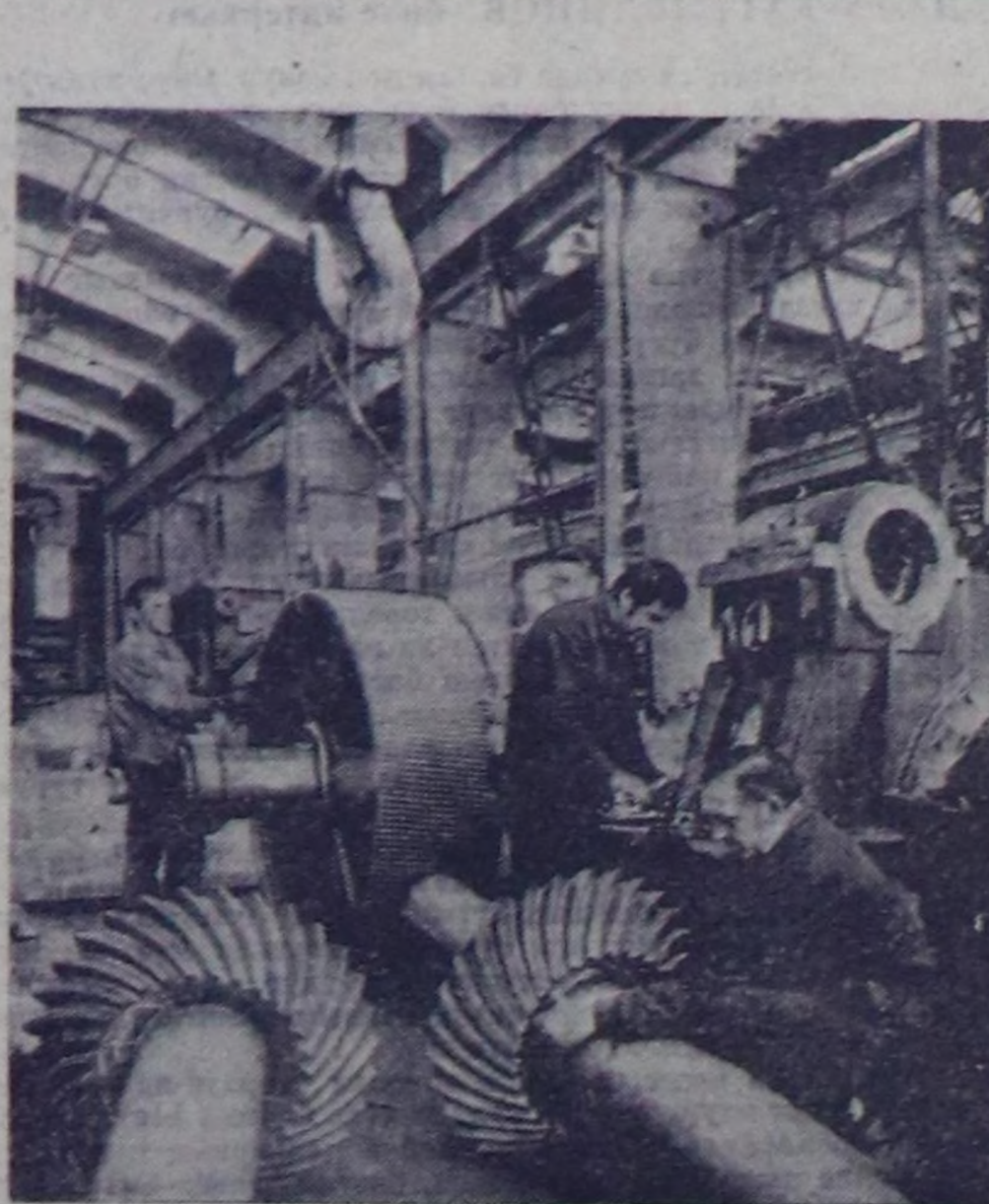
Бистин райондан шемижилер «Эн эки корум-чурумнуг суур дээш» чарышынче республиканың бүгү ажил-ишчилерин кийгирган. Оларны агаалганын чер-черде хой-нигинини организациалары чүүлүгүнүп деткир аптар.

Ийде корум-чурумнуг үрөш таварылталар ам-даа бар. Бо чоруктар колдуула арагалашкында болуп турар. Суурга арагалаш алгаш кеминг-херек үлүктөк Монгуш Мерген-оол, Владимир Ондар олар хосталганын казытыр шийтиргенер. Ыччала-даа арага-дарыже хандыр, турум ажил кылбас чамдык кижилер бистин суурда ам-даа бар. Дружинини, коммунист Ондар Норбуну кандыг-даа чылдаган чок черге Владимир Ходалыг деп анык оол ээгизин сый эттөөн. Ол дугайында хоумалды Ийме Көзө Советинге эш Норбу кирген. Ыччала-даа ол айтырч эчигинге чедир шийтирлеттимиз, а. В. Ходалыг арагалар, хулганнаар чорун уламчылаштыр. Мындыг чижектерини маңа хой-биле кирип болур.

Ычангап суурга үлөгөргөн корум-чурумнуг чедип алдыра, бир-ле дугайында кижилерге болгаш полит-касалыг ажилды күшүлдире чугула.

О. АРАКЧАА.

ДЕЛЕГЕЙ бо Күртнерде

Чехословакияның В. И. Ленин аттыг «Шкода» дээр комбинаты беш чылдың (1971—1975) ушкун чылынның даалгаларын күш-ажылчы улуг нөдүрлүшүн болгаш социалист чарышты улам калбартыры-биле эгелзэн.

ЧУРУНТА: «Шкода» эппээр цехтериниң бирээсинде, ЧССР-ниң бо аң улуг машина тудушкунунуң заводу даштыкыне үндүрүп турар продукциянының 57 хире хуузуң иштин чуртче чорудуп турар.

ЧТК-СЭТА-ның фотозу.

Вьетнам аныктарның сорулгалары

ХАНОЙ. (СЭТА). Аныктарның вьетнам эвилелиниң ТН-зының онза пленуму болган дугайында Ханойга дыңдадыг парламенттин үнгөн. Пленумга чурттуң салганчы аныктарының чаа байдалда сорулгаларын чугаалашкан.

Пленум АКШ-тың эжелекчи дайынын вьетнам улустуң ашкан тилелгезинге аныктарын кириген улуг үлүг-хуузуң демдеглэп болгаш боттарының патриотчу күлүлгелерин төлөтпөй күсүдирин чурттуң оолдар, кыстарын кийгирган.

Вьетнам революцияның чаа үс-чадазыга аныктар боттарының сырый каттыгышынын быжылдар, нөдүрлүшүнүг ажилдар, чурттуң наамгалары аргалын быжылдар, Вьетнам талазы-биле Париж дугуржугазын бүрүн күсүдирин негээр жуурулгуп деп, пленумнун доктаалында айттыган.

Имперализмге, колониализмге удуз, тайбың, национал хамаарышпас чорум, демократия болгаш социализм дээш аныктарын бүгү дөлдөйгө депшигелгелер күшүлгө биле сырый каттыгышынын, дем каттыгыштырылганын быжылгалары чугула деп пленум айттыган.

Италия болгаш акша кризиси

РИМ. СЭТА-ның корр. Ю. Лопатиниң дамытыканы: АКШ-тың президентининиң мында чедип келген тускай төлөөлүсүн П. Питерсон итали казактыг башкыны Дж. Андреотти-биле болгаш казначейство министрини Дж. Малагоди-биле февраль он үштө чугаалажышкын эгелзэн. Беседаның кол-ла айтырманы капиталист чурттарын акша-валюта кризисин болгаш Каттишкан Штаттар-биле Италияны аразында салгы харылааларында кайыл тарифтерин айтырмы бооп турар.

Питерсонун Римге аян-чорук кылп келген үеин америк долларын өртөк-үеин АКШ-та куудулатканын чарлазын-биле калсыражы берген. Оон ужурун мурунла-ла дора байдалдыг турган чугаалажышкынны улам нарымдаткан. Итали-америк талазы-ның салгы харылаалары-биле холбаштыр көр болза, доллардың үеиниң куудулатканын чорук итали дора-акшаның үеиниң база куудулатканы ол бооп турар.

Италияда валюта-акша рыноктарын хаган, валюта-акша союушкунун соксаткан. Итал-дин казын америк долларын үеини куудулатканын хары калбас алыр-биле дора-акшаның хостуң өзүп-балып турар өртөк-үеини күштүт болдулар деп шийтирлээн. Ол дугайын казначейство министрини Дж. Малагоди чарлаан, чурттуң экономикаын - дашкынын хоралыг салдар калдырыр-дан камгалап алырчыне чүткү турарын демдеглээн.

Уругвайда байдал

МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Чо-гумчалыг болурунун талазыне угланган өскөрүлүшкүн чил политиктиг байдал турганын-биле калсыражы берген. Уругвайга Шерин-агар күштериниң баазыны президент Хуан М. Борралаберри-биле чепсекти күштериниң командияжышкын аразында чугаалажышкын болган. Оон түн-нелде шерип кижилерини тускай диниалында айткан иелдерлер президент Эду Барриалаал хуула алган дээр дугуржуганын чедип алган.

Чепсекти күштериниң эжелеп алганы Уругвайның радио болгаш телевидение станциялары дыңдадыг дамытыканын, ол дугуржуга аңаар үеде бүрүн чепсектигелгелер болурун чедип алыр арганы бээр дээр.

Бодунун чаксаанзыр турарын күшүлгө турарын билди, политиктиг партияларын болгаш хой-нигини талазында илелкейгел деткимче албас апарганын бүүрөөр, президент дээр өг-бүлөгөргө дугуржуга берес аргам чок апарган деп, Монтевидеоноң чоңу санал муур.

Уругвайны Компартияның органы «Популар» солун шерип кижилерини программалык сийтир-биле күлүлдүт документ дээр. Ону калбак фронт — чурттуң депшигелгелер күштериниң каттыгышынын база деткээр. Уругвайны ажилды чоңуңуң национал эвилел шаддан тура негетинин келген социал-экономикалык болгаш политиктиг чарыгдаларын күш-ажылчы улустун күлүл-соуругалында дүүшүр боттан дугуржун эржөк чугула деп санаар документ чарлаан.

Хоорайым кижилери

Чепшээрди айтыргаш, эжити ажилдарыма, спортчу хептиг орумук сын-ыг, кара шилдиг, күдери-мээр ар чазык көрүп тур.

— Экин! Силер Василий Федотов силер бе?

— Ша-ла мындыг ийи.

— Силерге чугула херектиг мен.

— Кирип оордандар — деп, ол чазык-чаагай чалай-дыр. Таныжып чугаалаштыр. Василийны ажилдап турар бүүрүлгези — Кызылдан тут-дүг кезектер комбинаты.

Оон намыр аас-кежиктиг утундурбас хүнер, чыдар-биле байлак, бистин үенин шапкын маңыг деп келер үс-чүгүлүг.

Кызылда районнар аразыны «Сельхозтехника» каттыгышкынында чедип келирме, ажил хүнү-төнер чоок-шулай берген. Ыччалажак оон иштинде-даа, даштын-даа ажил-иш дээрге, хайнышкынныг. Чүгүтүг болгаш курут машиналар ол-бо черлерге шүтканын, ыш-бүс бурулаан, ажилчылар ол-бо цехтерде илг тудук ажилдап тур.

Ол хайнышкын иштин аялга-гы тоскү беш чылдын шийтир-чылды — 1973 чылдын чазынын чымыштыг тыныжы чоокшупал орамын херечилеп турган.

Мотор цехинде механик Петр Байыр-оолду тил алган мен: кара үс аларган комбинезонун өр мотор септен тур. Кайы ажил-агыйдан, органи-зациядан келген чүве ийи, хаа ышкыш улуг, аар мөзүлү — дилеэ трактор моторун хып дээр чазын өрнүк туудун-турган.

МЕХАНИК ПЕТР БАЙЫР-ООЛ

гур холлары станогунун быра туудын базын, аар кезекти алдара-дүндөргө тулуп, ойна-рак дег-ле аажылал тур.

Петр мычыл тур, мын бир эригилдин бажын божаңдып сыйбагылааш, менче көрүп келгеш, чугаалажы берди. Оон ажилдап турарын көргөш: «Петр Байыр-оол дугуржуга мергежилдик механик, ажилдап турарын көргөн ки-жи, бо черле механик болуп төрүттүгөн кылдыр бойай бээр» деп, кол инженериниң сөстөрүнүн тыныжында бүүр-редим. Дуза дилзэн эштеринге деткимче дуза көргүзери оон бир эки мөзүлү ол.

Петр 1962 чылда Балгазынга аялы-бүрү мергежилдик тракторист, машинист болуп, өөренип алгаш, тараң Чала-назының «Сельхозтехника»

Чоокку Чөөн чүк айтыры

НАИР. СЭТА-ның корр. А. Суриков биле Ю. Трушиниң дамытыканы: Ында февраль он үштө Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунун Чоокку Чөөн чүкте байдалга холбашкан айтырч талазы-биле ийи хүнүг сессиязы ажиттыган.

Араб Социалистг Эвеледин ТК-анын бирги секретары Сайед Марей сессияны кижилеринге байыр чедиргеш, араб улустун израиль агрессияны уруктарын ууткаары дээш демиселди ТБЧ-нин болгаш делегетиниң депшигелгелер бүгү күштериниң деткир турарын чугулазын онза-лап демдеглээн.

С. Марей израиль агрессияны америк империализмин деткир турарын шийтир-чил-биле бүүрү шапкан.

Израиль агрессорларга ажелеткен араб девишээрлерин хостар чорук египет улус-тун кол-ла сорулгазы бооп хевээр арты-шаанын ол демдеглээн.

НАИР-нын Тайбын талазакчыларын, Национал Чөвүлелиниң Чингине секретары Халед Мох-ад-Дин оон соонда сес ап чүве чугаалааш, Израильдин чыгырыкы болу-териниң үлгүлөгүштерининиң чүгүле Чоокку Чөөн чүкте эвес, харын-даа бүгү деле-гейде тайбыга кыжанышкынны айтып, ону шийтир-чил-биле бүүрү шапкан.

Араб улустарын шыныг херээ ылап-ла тилээр дээринге иделдин ол илереткен. Оон маңадыла болза, хосталга, национал хамаарышпас чорук, тайбын болгаш деп-шигелгелер дээш демиселди турар бүгү күштериниң бистин-биле эп-сеткил каттыгыштыр-газы бооп турар.

ТБЧ-нин Чингине секретары Р. Чандра израиль агрессияга удуз араб улустарын демиселди деткирип-биле Тайбынын Бүгү-делегей Чөвүлелиниң ажил-чорудулганын дугайын сессияга чугаалаан.

Тайбыңа буянныг дем каттыштырылгасы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Дол-гандыр турар бүгү бойдушту камгалаар талазы-биле СССР-ниң болгаш АКШ-тың кады ажилдажылганы америк парламента байыр чедирп турар.

«Ньюсеид» солун совет бол-гаш америк эртемдештерини кады пинчиделер чорудуп агаалы бергенин тайыбыр-лаан. Долгандыр турар бүгү бойдушту өөренип көрө тала-зы-биле эксперттер солчуру «Москвага эрткен чылдың майда дээш дендегел болган ужуражышкынны үеинде ат салган дугуржуганын түн-нел болган» деп, ол солун демдеглээн. «Чүк солчуштун эртем талазы-биле совет-амер-ик кады ажилдажылганын оранчок калбарганын херечи-леп турар» деп айттыган.

Р. Никсонун медеглели

өскө чурттарны ойталаарыче адабдары бооп турар деп президент чугаалаан.

Долларның өртөк-үеиниң чингеткени болгаш наамгал турар хойу-даа АКШ-тың садыг талазы-биле чаралак-чыларыга удурашкан бол-гаш бодуңуң чаралакчыла-ры-биле Вашингтонун ха-рылааларын дыңа дорай-дырынга чедирген АКШ-тың экономикалык эрге-ажыктарын камгалаары-биле чаныс тала-зыг кемчег алырның поли-тиказын уламчылап боор ту-рарын АКШ-тың президентиниң оң-биле шуут минниң чугаалаанын дыңа хой хай-гааракчылар айтып турар.

Вьетьянда чугаалажышкын

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостун патриотчу күштериниң бол-гаш вьетяның талазакчыларын лаос айттыгыш шийтирлээр талазы-биле 18-ки ужуражышкынны февраль 13-те болгаш. Лаостун патриотчу фронтунуң төлөөлүсүн Сот Фетрас ужуражышкын төнтөн соонда журналисттерге чүве чугаалааш, хурал ажил-херекчи байдалга болуп эр-тегини демдеглээн. Дайыдажышкынны соксатканын болгаш чуртта байдалга позитива талазы-биле таарыш-тарын айттыгышкын чамдык чүүлдерин дугайында чангыс аял салал-опалдыг бооп, чондор-чондор ол дем-деглээн. Лаос таларында аразында аң чоокку үеде дугур-жуганы чедип алыр боттук чүгүл болу бергенин Сот Фет-рас чугаалаан.

Февраль 13-те лаос намысалага премьер-министр кы-гуур салгачкы Суванна Фума Лаостун патриотчу фронтунуң Чингине секретары Фуми Вонгитат-биле ужураш-кан. Ол ужуражышкында база-ла лаос айттыгыш таарыштыр шийтирлээр айттыгыштарын чугаалажып көр-гөн.

АКШ-та эчки хандырылганы болгаш эчки өртөк-үеин дык улуг бооп турар. Аары-арамыкка таварышкан пенсонерлар, ажил чок болган элзэн акша-төлөвир ап турар америк кижилер бо талазы-биле онза камчыдап, чөд-диче чок чүгүлө таварыш турарлар.

(Солуннардан).

Сен ышкыш хар-назы-лыг үеде бичиң кады ашпа-гусулар ажитыг-даа болу-дар чүгү богай: ычангап чангыс-ла ай дугуржуга чө-немейн көр, оон соонда эм-сэиниң болуу эвес бе, кыр-ган!

Америк солун «Дейл уоралдан» алган чурук.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

классчы, школачы, а ачаы чөөрбө тостуг — студент, ажил-чин, кады өзүп, сайырап орап, магалын көрүндөш. Чуртталгазы шымар, омак-хогуд, чаагайжылганын камунал бажында чурттал орап. Ак-көк оттуг плита, илг ба-за соок сугагуп бална, телеви-зор, радиоприемник, чайырап доолаан уугуур, илва, орун, ном шыкы — дээш өскө-даа өт-херекселер өг-бүлениң бү-рүн ажилгалында. Кол-ла байлак — өг-бүлениң кежи-гүн бүүрүз ажилдап, өөренип, кино, концерт көрүп, чүгү-лөр өртем-техниктиг, чечен чогаал номнары номчуп, ийи бүүдүгүр, сеткили бай чур-тап турарында.

Чырыгылдыг келер үеде бүүрүлгө бурунгаарлап, сай-мыраан Тыяның бо хүн-гү кадрлары илгид чазык соруктуг, ажилдыг, оларга чоргаларына алаар.

Чыдыр кеткенин ал. Валик — деп, чагааш салып-тарга, Валик мынар экин ар-тыкче шимеш-ле дээр.

Отгу сес харлыг, ийги

менээ калган-даа утундур-бас — ол чылын партия ке-жигүнүгө кирдим. Ынак ажилым — моторист. Бода-зынга ол мергежилден бүү-чуртталган иштинде чарыбас ышкыштыр мен.

Доктаамал тускай мергежи-ли шилин амыр кыга-даа чугула. Петр Байыр-оол боду-нун мергежилди бейтишпаш, аныктарын кезекче школа-зында өөренип турар. Келер үеде механизация институту-че өөренип кирер күлүлдү-кызыл. Д. АНАЙ-ОЛА

КАЛМЫКИЯНЫН улусту шүтүктүү Давид Кугульдинов-биле «Москва» гостиницага барып ужурашкан бис. Оң тороон чери Эйнштейн чорутарына чедир каш-ла шак арткан турган. Бистин мурувуста стол кырында компар-ла хей: хой-хой совет республикаларын чогаалчылардын бөлөү чүрөдүр. Белек кылдыр бергенниң дугайында бижимелдерин барып шүтүтүлдү, «акы-дуңмалар», «найырал» дээл бостерин агы-агы дымдарга номчуп болур. Мен шүтүктүү-биле чогаалчы харылаагы дугайын чугаала-жымсап кижил болган мен. Оң Россия Федерациянын Чогаалчылар элелинин баштаар чөрийн секретари болганда, бистин национал литератураларыстың калчаар тургустунуп, хогжонни бодуну кара-биле тодаргай көргөн.

— Давид Никитин, бистин чуртуну национал литератураларынын харылаачыларын калчаар көрүп турар силер, чогаалчыларын найыралык сыярың бодунга дуну берип турармыр? — деп, айттырдым.

— О, ол-даа шыраак айтырымдыр, кыска харым-биле ону долдур тайылбырлаары берге боор. Ыччалда-даа орадажым көрөй.

Бистин литератураларыстың найыралы дээр, хамыктың мурунда чырыктыгы көлөр үе — коммунизмин тургузарынын нияти чүткүзүлө сырың холболаң бүгү совет улустарын акы-дуңмалык чорутур.

Чайгыс сөс-биле чугаалаарга, бистин найыралык бижик үндөзүнүн, ыччалаш ону бижикчылары — чогаалчыларын бижик хүлөдөргөн бооп турар. Национал республика бүгү-дүн совет улустарынын чыгыс аай Совет Эмелдерин бистин чурттан-ла көлөгөн бүгү бижик чыдарыстың дүгүзүндө ону чыгыштың чокка бижикчыл көлөгөн-даа.

Литератураларын найыралы дээр-ле, бистин тус-тус улустарынын уран чүдүлдө эң дээр-ле бүгү-ле күлө-дөр-биле удам байлашкыры ол-дур деп билер мен. Акы-дуңмал республикаларын дыка хей чогаалчылар-биле эң сырың чогаалчы харылаанын туруп, найыралдажып турар кижил мен.

Литератураларын найыралы бистин кайтамчыктың совет номчүктүүсү бүгү-ле дөткөп, бүгү-ле чүдүлдү-дүн турар дээрин ораалап демдегээр херек. Ийет, бистин чурттан чүдө интернационалды чогаалчы тыптыл, тургустунган эвес, харым-даа чүдө номчүктү база өзүп тыптылган болган. Чогуу-на мыдыр номчүктү бодуну били-биле болган эки харылааны-биле, а тамдыкта харып арга-сүмө-ли-биле бистин, чогаалчыларын улаш-баштап турар.

Бистин совет тургузугуң ачызында төгөгү чач херектиң кижилерин тыптылган боттарык көрүп, оң херекти бооп турар-дыр бис. Бистин бүгү улустарынын элс сорулгаларын болган идеалдарын чыгыс аай чоруту-

НАЙЫРАЛ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

РСФСР-ниң Күрүнө шаяналынын лауреады Давид КУГУЛЬДИНОВ -биле интервью

Ол тургустунган. Оң ужурунда калың-даа национал чогаалдын чогаалчыны номчу мергенлиг, бижик идеяны деңдеге бижээ таварылганда, оң чогаалы бистин чуртун өске улустарына база билдиргип, солун болур. Ыдыг чогаалчы национал хевирлиг болушан, интернационалды ут-кашчыларын чогаалдарын тургузар аргалыг.

Акы-дуңма республикаларда бодунуң хой-хей өңүктөрүм — Расау Гамзатовту, Кайсыл Кулешовту, Мустай Каримни, Аркадий Кулешовту, Михаил Дудини болган боттарынын улустарынын маражымы болушан, бүгү чуртук суралыг шүтүктүлдү апарган өскөлөрүн-даа маңа адап болур мен. А орус шүтүктүлдү Александр Гвардовский шык-малыг кайтамчыкты төлөдөргөн бистин дыка хей улустарынын шүтүк чогаалынын хогжондөргөн бодуну идея-уран топаал депсиз-биле салдыр чедиргеп чугаа чок.

Бистин литературасы — хой найыралдарын чыгыс аай чөтөп чогаалы бооп турар. Ол — чач совет социалист култураларын чыгыс кезе бооп бергенни СКП ТК-нын Чыгыш секретари Леонид Ильич Брежнев Кремде болган байыртгы хуралга кайтамчыктын чыгыс чугаалаан.

РСФСР-ниң Чогаалчылар элелинин баштаар чөрийн секретарины ажалдап турар болганда, бистин хой националдарын Россия Федерациянын улустарынын културалыг амылдарында бооп турар чаартыларын бодунуң караан-биле тодаргай көрү аргалыг мен. Ол дугайын мен чүдө дөткөп харып өңүктү, чукот чогаалчы Юрий Рытхуу мындаар чугаалаан: мен чаш чораш үмөңи бичип олгу эртенде-ле шыгыс баар дөң бодуну чадарынын эргини амыр башып турганмын, муң-мун чыдарын эрте-кыте дөңөй-дир. Шынап-ла мыдыр болбайан, чүдө дээр, амылдарын эң хогжондуг байдалына аргалаштын амылдар чораш удуш шүтү-ла социализмге ажа баш көлөгөн ол шыгыскал.

Чукот удуш шыгыс, революция мурунда боттарынын үжүк-бикти бижик чок чораш дыка хей биче-буурай улустар амыг үдө боттарынын литератураларын тургузуп алганар. Бистин бо хунеринисте калган чогаалчы С. Юрилов-тук, калай — Г. Ходжерин, мавс — Ю. Шесталов, шиха — В. Салгынни чогаалдары калба-биле интернацион-тикек ап болур.

Ыдыг кайтамчыктың хуулаагынын болушун олур

чок орус сөстүн ачызында болган деп болур. Орус култура бодунуң байла дүгүзүлдүгү бүгү улустарга харам чокка үдөп берип чораш. Шаала карагы-бүдүтүг, хогжондуг чораш улустарын културалыг чогуу-на бистин орус акы-дуңмалыктың харам чок дууламчыны-биле бурунлаар удуз бажымын кылган.

Эртен орууусча хая көрүп, амыг кайтамчыктың хунерни магадлашкан, бистер чүдө Россия Федерациянда эвес, харым-даа бүгү Совет Эмелдеринде улустар акы-дуңма дуузу-биле, деп эргелгип байдалда туруп турар дээрин өөрүшкү-биле демдегээр ужурайт бис. Чогуу-на ол — бистин эң улуг тылдегиси, кижил төрөлгөнүн бүгү тогузүлдө туруп көрбөн кайтамчыктың чалаан алышкымы-дыр.

Тайылдың болган акы-дуңма дуузуңу камдаагың, тургузукту, интернационалды чач кижил дээр, бистин чурт-тун база бир улуг чалаан алышкымы-дыр. Ыччалаш амыг үдө бистин чуртуусу кижил төрөлгөнүн журуу олурунда чоруп турарын каракты-ла кижилер шүтүгүзү көрүп турар. Ол бүгү бооп көлөгөн бижик, чогаалчылар, ажаа чоргаларын, кайтамчыктың совет Ада-чуртту алган-йөрөгөн, бистин хунериниң маддарлары — коммунизм тургузуктарынын алдарыктын чогаалдарын бижик-ле турук саады көрүдүр.

Чокута чач мээ бүгү шыгыскал болан көлөгөн, бар-ла турган дүгүзүлдүгү чогаалчыны «Улаа-бодулай боду-ралы» деп шүтүгүзүлү параттыган. Ону бичи илти-ле бүгү кужумуң үдүрүп турган чогаалчы мен. Ол шүтүгүзүл чач дайып шыгыскалыңа удуз, чер кырыга тайылдың болган ас-кежиктиң дайыштарыга удуз мээң үмүңү сөстөрү, мээң чөсөм-дир.

Улуг чогаал акылың доскаң, кижил дораш-на база бир-рези биш олоруулас болушан чүдө болгай. Ыччалда-даа эртен көлөйдөгү чыда өске республикаларын номчүктү-лары-биле дыка хей ужурашкан, бистин совет амылдар-дыг кайтамчыктың болушкунарын көргөн болганмын, мыттавайын олурар арам чок бооп, дораш-на бижиктиер ужурага таларыштын. Ыччалаш мен найырал дугайында база катан бижип киргиптер мен — деп, шүдүктү түнелинде чугаалаан.

П. КОСОЛАПОВ,
СЭТА-ның тускай көрү.

дөрткү арын 1973 ч. 15 февраль 15

Америкага чораан

МОСКВА. (Телефон-биле). Совет цирктин мастерлери Американын Каттышкан Штаттарына ону көргүзери-биле 1972 чылдың ноябрьда Москвадан атылалыканын. АКШ-че чоруп-кан 70 ажыг артистерин ону көргүзүндө бистин чыгыс чер чурттугларыны — РСФСР-ниң болган Тыва АССР-ниң улустун артизи В. Б. Оскал-оолдун удузканы тыва цирк бодунуң артистери киржип турарын «Шыпта» моң муруну-ла бижээ болгай.

Совет цирк артистери Американын 8 хоорайына чедип-кинниг ойнаш, февраль 8-те Москвага эеп келген.

Тыва цирк бөлүүнүң удузукчу В. Б. Оскал-оолдун «Шынык» корреспондентинге ачытканын биле:

— Барык 3 ай үргүзүлдү ону көргүзүлгөни АКШ-тын 8 хоорайын чуртукчылар, алычлары сонугураан. Бо үмөңи дүгүзүлдө бистин совет цирктин мастерлери 107 көргүзүп кылган. Бир көргүзүлгө-ле ортума-биле 10 муң кижил көп турган деп санаарга, бистин программасы-биле кы-ка хой американын танышкан-дыр.

Американың Каттышкан Штаттарынын солунары, сет-күддери, телевидение, радиоу бистин программасын со-луну, бижырычалынын, күсөдикчилерин артист бижик мергенлигин демдегеп турдулар.

Америкага бир дугаар чораан кижиле сонугуранчыг чүдө-дөр хой болбайн аан. Ол бүгүү удаас Тывага чедө бер-геп, чугалап баар мен — деп, Владимир Базыр-оолович чугаазын доосту.

М. ДУЛУШ.

Мелебидение

ФЕВРАЛЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

13.00—Дамчыдылгалар программасы. 13.05—Школачыл-лар. «Ода». Понедельнич телечыныды. 13.35—Медээлер. 13.45—Зураалар. «Тыва-агыштың тылкан». Ойлааранкт театрынын шиян. 14.05—«Ваштап». Документалдык фильм. 15.35—Миланович алышкыны университет. «В. И. Ленин — чач хевирлиг партиянын үндөсчелы». В. И. Ленинни Топ музейинг репортаж. 16.05—М. Ангаров — «Хун бүгү-ле». Телекыны баштайгы үндүлдүс. 2-ге кес-кө. 7-ти эр. 17.05—«Утуштур пана-күсөк». 17.20—Ойук телекыны. ССР-ниң хогжой талазы-биле чемпи-нады. «Спартак» (Москва) — «Торпедо» (Горький). 3-кү оюн. (Бижидилге).

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер. 18.10—«Лейтард» ансамбли. Фильм-концерт. 18.20—Телемедээлер. 18.35—Чарладар, реалта.

МОСКВАДАН

18.40—«Польна альбом». Уран-чечен фильм. Бирги кезе. «Мария». 19.55—«Документалдык экран». Дамчыдылгалар шүтүктү. Р. Рождественский чорудар. 20.55—«Чө бе, кы-тар». 22.40—Ойук телекыны. Уран-чечен телекыны баштайгы үндүлдүс. «Ырлаа-да, мадлар сөсө». 23.00—23.30—«Уе». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станция-зын медээниң бугаар алыр-га, бүгүн республикага бол-ган Кызылга бүгүп, азыр,

чагас. Чоон угланышкы-ны хаттың дүргө секунда-ла 0,4 метр, барың рабон-ларга 10—14 метр чедир дык-зыр. Агаарын температуралыг дөңдөрү 2—6, өскө-дө 8—12, Кызылга 9—12 градус соок болур.

А ЖЫКТЫГ-ДАА, ЭПТИГ-ДАА

ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫШКЫННАР

Ажаалга кассазына хууда айма шыгы-жыдырын бир хевир ойнаашкынын салышкынар болур. Эске салышкы-нардан оң ыламы чүд дээр, салык-чылар ол шыгыдыгдан орулганы хуу-биле эвес, ойнаашкындан адыр. Ойнаашкыны салышкынын шыгыскал акшааың тү-дүңгө хамаарыштыр хуу-биле төлөп бер-ген. Ойнаашкынын салышкынын түдү 1000 рубльден ашыс болур. Ыччалда-даа салыкны кижил агы-агы сберкассага ак-шаны шыгыдып болур.

Ойнаашкынын салыгтар таражы чыда ий катан — адрельде болган ойтбурда болуп турар. Тираж санында-а бир муң салыгта хамаарыштыр 25 ойна адыр са-лыг турар. Ойнап алган ол салыгтары бир-бизин 200 хуу хемчегип, бир ий-аң — 100-100, база бир ий-аң 50-50 болган

арткан чээрбаш 25 хуу хемчегип. Кызылдың топ ажаалга кассазында ойнаашкынын салышкындарда 4 муң амыг, кижил киржип, бир миллион рубль-ди шыгып турар. 1972 чылдың дүгү-зүндө салышкынын бо хевиринге 12000 рубльден төлөп берген. Салыкчылардан Н. Афанов 386 рубль, К. Тодиков, Н. Дор-жун, М. Иванов 250-250 рубль ойнап ал-ган, а пенсонер Н. Филиппов 1990 рубль орулгага теккен.

Ойнаашкынын салышкынын ээл-геп тиражы ам апрельде болур. Ыччалаш ажаалга кассазында бо солун, амыктыг салышкына камналгадарын шыгылар.

А. МЕЛЬНИЧЕНКО.

Кызылдың № 7173 топ ажаалга касса-зын эргелесчыл.

Күш-ажылы камналганың ажы

Чоон-Хемчиктин топ ажаалга кассазынын салышкы болуп, он чыл аштын. Ол үмөңи дүгүзүндө күш-ажылы-биле амылдан алган акамдан кассага шыгыдып турган, оң акымын бижиргеп.

Көрүндөргөн, бир талазында, акы-көпөк ийде бүзүрелдиг шыгыгата чылар, ийи тала-зында, ол дээр чөпүкү кү-рүңгө чыгызын бир хевир

болур. Шыгынаткан акамның түдүңгө чогуу хууу салы-гыга төлөп берип турар. Акшааы мындаар чоруту-чыл турган мотоцикл, соо-дучу, бажың херексели бол-ган өскө-даа өртөктүг чүдө-дө саткан адым. «Арткыш-лыг адым» мындаар шыгы-дырга кижил бодунуң чыгы-далын база плавил бижир апаар чүдө-дир. Оң ылай,

ажылдап алган акшааың чамдык хууу салы-гыга дужааган, чыда 3 хуу орулгагы база ап турар мен. Эп-өгөргө сүмө мыдыг күш-ажылы камналганын кассата шыгып, оң ачы-ду-занын амылдар.

В. ГОГОЛЬ.

Чадаралың харылаа бел-диринг амылдарың.

Олчалыг билеттер

1973 чылдың акша-бараан дотерезынын бирин үндү-рүшкүчүн табилдаа кел-ген-соонда, хоорайың ажаал-га кассалары беш хонук ий-тинде 8 муң ажыг рубльдин ойнаашкынын төлөп бер-ген. Оларын ийтинде улу өртөктүг барааннар ойнап ал-

ганнар хей. Пассажир АТБ-эиниң ажыл-дакчы А. Вакар 4939 руб. 80 көп. өртөктүг «Москва» 412-автошашыга таварып-кан. Инспектор Н. Бесобров 93 руб. өртөктүг «ВЗФ-201» ра-диоприемник, «Тыва селтеге-туду» трезиниң ажылдакчы-

ам П. Зверев 84 рубльдин хе-вис, № 41 магазиниң кас-сия В. Микоян 60 рубль-дин спортук костюм, № 12 ав-тобазаның ажылдакчы-ам Л. Золотухина 42 рубль өртөктүг чорган ойнап ала-ганар.

М. ФЕДОРОВА.

Валентина Иосифовна Скрипкина биле Валенти-на Степановна Дохнова Кызылда топ ажаалга кас-сезиниң хоочунары. Ийилээ улуг контролөр-бух-галтерлер, кайызы-даа бижик мергенлиг, ак-сет-килдиң, негелдегип амылдакчылар. Хей-ининин амылдың ийкейлиг киржип турар профактив-чилер.

ССРЭ-нин ажаалга кассаларынын 50 чылында В. Скрипкина Кол эргелдиг Хундүл бижик-биле, а В. Дохнова Юбилейи херек демдээ-биле шаниктан.

ЧУРУКТА: В. Скрипкина (солгай талазында) биле В. Дохнова.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотоу.

Шыдыраа талазы-биле

РСФСР-ниң чемпион-адыр киржип шыдыраа-чылар шилип алырынын Улан-Удэ хоорайда болуп турар зона маргылдаа-зында Тыва АССР-ниң төлөзүн, бирги разрядчы Монгуш Ады-оол че-диншикин ойнап эге-лээн.

Баштайгы беш салы-нын соонда Ады-оол 3 санны алган. Моон сон-гаар эки түнелди чедип алырынга, харын-даа спорт мастеринге канди-даттың нормазын дужа-рынга таарымчалыг бай-далды бодунга тургус-кан. Маргылдаа уламчы-лап турар.

ЧУРУКТА: М. АДЫ-ООЛ.
Л. ГАРМАЕВАНЫН
фотоу.

ОЛАР БАЗА ДЭЭДИ ЛИГАЛЫГ

Моон сонгаар бистин чуртна шыдыраа талазы-биле дээди лига база турар алаар. ССР-ниң Министрлер Чөвүлениниң чанында Нүш-култура болган спорт тала-зы-биле комитеттин шыдыраа херезин дугайында донкалында ычча деп айттын.

Ийет, ол черле тергип таарымчалыг! Эр, херезин кижилерин болган амык-тарың-даа аразыңа делегй маргылдаа-ларыңа совет шыдыраачылар командаларын үргүлчү тилеп келгенни санып көрүрөм. Европаның херезин ойнаачылар болган аныктар ортузунга чемпио-нуң кубугу дээс ойнаашкынарга тилеп-гелерин база сагып көрүрөм. Оон-даа өске делегейниң хей-хей маргылдааларыга база тилеп турадуус. Чач хевирин маргы-лаалары: ССР-ниң тургустунгазындан бээр 50 чылынга алдар болурун Бүгү-звелеп-диг хөл-шыдыраа олимпиаданын, пи-онерлер ордуларынын командаларынын гроссмейстер-биле кады маргылаа-зы-даа шыдыраа хөгжүлдөзүңе улуг салышкы-ны кылган.

Ыччалда-даа делегей чемпиону деп атты оскунган болгай бис. Сөөлү чылдарда Спасский улуг муш үндүрбестэн, хары-салгалыг маргылдааларга ховар киришкен, а маргылдаа бооп турар үдө бижик угаан-медерелдиг шыналарын көргүспөз-дөрүндан ол Р. Фишерге уттурган дээрин донкаалда айткан.

Ол ыкшаш Т. Петросян болган М. Тай-манов олар делегей чемпиону-биле ойнаар кижини шилириниң маргылаа-зын бот-тарының арга-мергенниң чедир амыла-ваанар.

Бистин чамдык гроссмейстерлеривис болган мастерлеривис шыдыраа аналитеп-өөренир талазы-биле четпес амылдан, практицизмниң салдарыга эмин эрттир алышкан ужурундан дайынчы дү-биле ой-навастан, оларын ужуражышкындары-да төлөп чок хайымаашкындар ховар эвес бооп турар. Ол ыкшаш нүш-култура болган сагыш-сеткил талазы-биле беле-

келче, даштынының эң дээр шыдыраачы-ларының чогаалчыны ойнаачы шилинчел-ринче чогуу кичигей салбай турарлар. ССР-ниң спорткомитети дээди лигага (бөлүккө) он сөс шыдыраачыларын кири-ген. Олар — делегейи бирги чер дээш маргылдаалар киржикчилери Б. Спасский, Т. Петросян, Е. Геллер, А. Карпов, П. Не-рес, В. Корчной, Л. Полугаевский, В. Са-вон, В. Смыслов, М. Тайманов, М. Таль, В. Тукмаков, Л. Штейн болган мастер Г. Кузьмин, а ол ыкшаш ССР-ниң бирги чери дээш дөрт шүдө ойнаашкынарын тикенчилериндир. Олар октябрь 2—28 хунеринде чуртун чемпиону деп ат дээш Москвага ойнаар алаар.

Ол маргылдааның баштайгы тос чер-лерин алганнар дараазынын чылында дээ-ди лигага база арттар. Оң сонда алды ки-жи бирги лигага бадар (арткан үш кижи Бүгү-звелеп-диг шыдыраа талазы-биле швейцар чурум дугаар 72 кир-жинчилиг шилиг маргылдаа-зынга кир-жип эргин алыр).

Бирги лигага — 16 шыдыраачылар ки-рер. Оларын аразыңа маргылдаа октябрь 4—27 хунеринде Таллинге болур. Ажаа ССР-ниң бирги чери дээш маргылдаа-зын чартың түңчөл ойнаашкындарына киришкен, ийден беш чери черлерин ал-ганнар кирип, Таллинге болур маргылдаа-нын эң дээр «алды кижи» дээди лига-же «эрттиргени» алыр. Ийги «алды ки-жи» бирги лигага арттар, а оон арттан-ны Бүгү-звелеп-диг ол-ла шилиг маргы-лаа-зынга ойнаар алаар.

Гроссмейстерлер ССР-ниң шыдыраа маргылдааларына кирип албан болур. Хөл-шыдыраа талазы-биле Бүгү-звелеп-диг маргылдааларына шүтүзүңга шаанда-мы шыкшаш чурум-биле ойнаар: бир эвес чыгыс ужуражышкынын үзүндө 30-ден эвээш эвес нөш кылдынган болза, судья-лар коллегиязынын чөпшээрли чокка хайымаажы черле болбас.

(СЭТА).

БООМНАР... МУЗЕЙДЕ БАРГАН

Пермьин чурт-шичалда музейинде «Муруну Уралдын үнүш айма» деп чач чурумал коргутуңуң дөңгөп тургускан. Ажаа эртем амылдары Л. А. Агашкова болган Н. А. Кафтулова, Саратовтуң чурукчулары В. И. Поляков, В. Т. Самаровуна олар-биле кады ховар дээр коргутууларын чы-гарып, камгаладык ачы-өстүр «Предуралье» деннесте-рияң кайтамчы чары бодуң байдалын көчүрү солун чу-румал кылдыр дүрүзүл тургускан.

Музейге келгенерге кайтамчык-ла чурумал көстүр: кончук тараш Сыла хемин эриштер дургаар шыргай аргалары боомнар шуушкудай берген. Сылаанын сура-гы боомнары ол. Үе-дүңгө болушкунар хаяларда «пар-латтынны калаң». Эртендериниң угааналар турары-би-

ле алырга, Сыла боомнарынын кады-лары — 200 миллион чыл. Чер болган дүңг амылдар аймааның хевирдестини сайылар келгенни хаяларда артып калган ол барымдаалар-нын дайы-биле эртендериниң шичалык турар.

Чер кырының дөңгөп турган үзүндө үнүш аймааның ховар артыкчылары ол боомнара артып калган, оларын аразында ийи кады кара ай, чашпааннар бар. Сылааның боомнары геолог, ботаник, зоолог шичалыкка ыччалаш сонугуранчыг.

Пермьин чурт-шичалда музейиниң тургускан ол чач дүрүзүл чурумалындан бодушту эртем дугаар билеп ап болурун хой-хей аргалары билдирген турар.

А. КИРИЯНОВ, СЭТА-ның көрү.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ
АДРЕСИ: 667000

Бызыл. Шегинин-Красченко куудучу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторун 24-63, редакторун ораалчыларын 35-24; пропаган-да кызматын 23-54, харысалгалыг секретарын 23-35, партийи амылдар кызматын 37-13, култура кызматын 23-54, келээ ажаал-га кызматын 21-47, үзүптүр кызматын 22-64, чагаа кызматын 41-27, информация база совет тургусту кызматын 20-60, бухгалтер-ияны 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбей барганда 32-75 телефонго долгаар.

Тыва АССР-ниң Минист